
Projev prof. Miloslava Petruska

Vaše Magnificence pane rektore, Vaše excelence pane velvyslanče, spectabiles páni děkani, honorabiles, dámy a pánové,

vím naštěstí, že existuje nejen sémantický, ale i věcný rozdíl mezi pozdravným projevem či zdravicí, vzpomínkou, informací a přednáškou. Když jsem promýšlel, s čím se k Vám obrátit u příležitosti jubilea naší fakulty, nemohl jsem dospět k jinému závěru než že provedu poněkud riskantní, ale nutnou kontaminaci všech výše uvedených forem, aniž bych však narušil časový rozvrh – úkol téměř nadlidský, ba trochu sisyfovský.

Především nemohu – ostatně podobně jak jsem učinil před pěti lety – nepřipomenout vzácnou osobnost pana docenta Čestmíra Suchého, který stál jako pevná opora a mravní záštita u prvních kroků fakulty a který na sebe vzal nelehký úkol učinit vše nutné, aby se bývalá fakulta - ideologicky těžce poznamenaná - postupně proměnila ve fakultu odpovídající novému času, proměněné době. Čestmír Suchý byl člověk nejen odpovědný a pracovitý, ale především povahově ryzí, spjatý s fakultou natolik, že téměř do posledních dnů života navštěvoval zasedání vědecké rady jako její čestný člen. Nemilosrdný čas nám ale navždy vzal i jiné významné osobnosti, které kdysi – ba až donedávna dávaly fakultě tvar a osobitost. Myslím, že vzpomenout jich se akademické obci sluší – její paměť by měla být delší a trvalejší než paměť některých efemérních institucí, jež si osobují právo mluvit do jejího chodu. Nezapomínejme také, že bez iniciativy a podpory prvního polistopadového rektora Magnificence Radima Palouše bychom snad ani neměli dost sil na provedení základních kroků. Neměli bychom opomenout ani naše slovenské přátele, kteří u zrodu fakulty stáli, zejména Martina Bútoru a Fedora Gála, ale také paní ředitelku CEFRESu při Francouzském institutu paní Francoise Mayer a některých sociologů a politologů exulantů, z nichž někteří žel nepřicházeli s úmysly právě nejčistšími. Ale to už dávno rozsoudil nemilosrdný soudce - čas. Sám pak bych chtěl říci, že jakkoliv si osobuji právo hrdého titulu Otce-spoluzakladatele, u zrodu a formování fakulty stáli ještě – v rolích nikoli nevýznamných – také paní docentka Köpplová a pan profesor Jan Jiráek.

Před nedávnem jsme s panem rektorem Malým vzpomínali léta společného díla na řízení univerzity a on si tehdy povzdechl – víš, Milane, teď bychom tu univerzitu asi neuřídili. Ano, čas se podstatně proměnil a my jsme vstoupili skutečně do vývojové etapy univerzity, s níž jsme my, staří harcovníci, neměli a nemohli mít zkušenost. Dnes víme, posunu-li naše společné zamyšlení na úroveň poněkud abstraktnější, že idea vzdělanostní společnosti či společnosti vědění poněkud, ne-li zcela zklamala – rozhodně ve své původní idylické formě. V roce 2006 mě požádala paní ředitelka Muzea Jana Ámosa Komenského dr. Markéta Pánková, abych v rámci jubilejních oslav „učitele národů“ přednesl přednášku na téma vztahu vzdělanosti a informovanosti – nakolik jsou tyto pojmy a problémy propojeny, nakolik jsou komplementární a nakolik rozporné. I když přednáška vyšla tiskem, lituji, že zapadla v knize sice monumentální, ale přece jen velmi různorodé tematicky i stylově, stihl ji osud většiny textů, jimž se sice dostane být velkolepé, leč přece jen sborníkové cti, jež je nezřídka provázána čtenářským nezájmem. Lituji toho proto, že základní teze mého uvažování zcela souzněla s tím, co se dnes stává součástí tzv. veřejného diskursu, který reprezentuje především proslulá Liessmannova kniha *Teorie nevzdělanosti*. Jsem totiž přesvědčen, že ani moje stará ani Liessmannova novější teze, že akademické vědění je kontaminováno ba kolonizováno praktikismem, který je vyžadován jako základní kritérium hodnocení „vědeckého výstupu“, není nostalgickým voláním po tom, aby se akademická obec opevnila v hradbách své dějinné tradice a hájila svůj zdánlivě nedobytný hrad „čistého vědění“. Je prostě konstatováním, že do života nejen akademických komunit, ale do života společnosti celé vstupuje postupně, ale stále razantněji zejména cosi, čemu se říká „expertní vědění“, jež nezřídka nehorázně překračuje všechny meze elementární vědecké etiky. Naopak vědění, které vychází z formulace problému a nikoliv z grantového či jiného zadání, je pak karikováno jako „čisté vědění“, jež prý musí být alternováno vědění produktivním, rozuměj technicky, technologicky a mediálně, ergo tržně zhodnoceným. Vůbec mi nejde o obranu tzv. měkkých oborů, které se nikdy nemohou ucházet na patentním úřadu o listinu, která je vynesle v bodovém hodnocení k rajským výšinám – hájím prostě stanovisko, že člověk pouze informovaný je v podstatě zastupitelný strojem s více či méně rozvinutou umělou inteligencí, zatímco člověk vzdělaný v onom klasickém, humanitním smyslu zastupitelný prostě není.

Naprosto neodmítám ani soutěživost, konkurenci, hodnocení badatelských a pedagogických aktivit atd., to všechno jsme při zakládání a v prvních letech existence fakulty znali jen ve formách embryonálních, třebaš hodnocení výuky studenty. Co ale z hloubi duše a na základě letité zkušenosti odmítám je častá nekvalifikovanost toho, co se v rámci těchto tzv. evaluativních aktivit činí – jak se mísí hrušky a jablka, jak se vytvářejí umělá kritéria ad hoc, jak se boduje to, co se bodovat nedá a jak se hluboce nedoceňuje to, co je jádrem a podstatou našeho akademického poslání.

Snad by tato jeremiáda mohla vyznít jako skrytá nevěle ke generační obměně, k níž v poslední době došlo. Odmítám i toto podezření prostě proto, že nezbytnost této obměny jsem viděl již dříve než k ní došlo – pokládám ji za nutnou,

žádoucí a perspektivní. Přirozeně, že jde – tak jako šlo v našem případě na začátku 90. let – o to, jak se naloží s pravomocemi a společenskou pozicí, jež z této obměny vyplývají. Na jedné straně mladá generace, která fakultu nyní vede, bude prosazovat a právem řadu technických a organizačních inovací – nenamlouvejme si, že některé organizační struktury již nezastaraly a že využití moderních technologií je záležitostí pouhé módy – ne, je to naopak věc funkčního a efektivního přežití. Na druhé straně bych rád zdůraznil dva aspekty toho, co provází generační střídání.

Především by se neměla generační proměna ztotožnit s vývojovou diskontinuitou: kontinuitu každé instituce tvoří také její tradice, živá tradice, která žije – ve zkušených učitelích, v dobře napsaných textech z minulosti dávné i nedávné, v úctě k materiálnímu dědictví, které zejména v rámci naší univerzity je opravdu nebagatelní. Jedním z komplementárních znaků ztráty kontinuity je podléhání módám – víme od dob Georga Simmela, že móda prostupuje všechny oblasti našeho života, módní může být stejně tak odění jako filozofické směry, stejně tak technický vynález jako nový hudební či výtvarný žánr. Módnost ale taky znamená diskontinuitu – pro některé studenty je pak obtížné pochopit, proč by měli číst texty starší dvacetí let, sledovat pouze soudobou produkci a to pokud možno jen ve stručných výtazích a ignorovat „dědictví otců“ znamená v humanitních vědách katastrofu.

Ohrožení módností vidím ale především v tom, že se proměňuje, ba obrací vztah člověka a moderních technologií. Elementární, ba bagatelní pravda, že technika má sloužit člověku, v procesu extrémně rychlých technologických inovací pomalu pozbývá na smyslu – člověk se musí stále adaptovat na nové a nové inovace, jejichž funkčnost může být někdy dubiozní – ostatně nezapomeňme, že každá taková inovace souvisí s byznysem, který nikdy nemá zájem na produkci trvanlivého zboží. Ale buďmež konkrétní – jestliže záznam publikované studie či knihy do tzv. informačního systému je málem složitější než napsání samotného textu, pak je zřejmé, že zde něco není úplně v pořádku. Nové technologie přinášejí ještě jedno notoricky známé nebezpečí – vlastně jaksi dvojdomé: na jedné straně studentům umožňuje rozložit konzistentní látku do souboru klipových informací uložených na internetu a na druhé straně svádí k podvádění. Skutečnost, že musel být vytvořen program pro identifikaci plagiátů je sice asi závažným technologickým pokrokem, ale současně neblahou vizitkou morálního stavu části akademické obce.

Ta druhá věc je myslím ještě závažnější. Víme, že do tzv. veřejného, dokonce ekonomického diskursu vstoupilo – a není to dávno – slovo, které tam kdysi bylo jen na okraji, totiž důvěra. Americký futurolog, který se ve své futurologii sice mýlil, Francis Fukuyama, se asi ale nemýlí, když v knize *Důvěra: sociální ctnosti a cesta k prosperitě* s odkazem na Adama Smitha říká, že každá společnost, její efektivita, ale i spokojenost principiálně spočívá na její kultuře a na jádru kultury, již tvoří ctnosti, mezi nimiž má mimořádnou roli vzájemná důvěra. Jestliže něčím – dovolte abych se snížil i k této trivialitě – tzv. plzeňská aféra poškodila dobré jméno akademického světa, pak to bylo právě tím, že otrásla důvěrou a důvěryhodností akademické obce. Dámy a pánové, bez důvěry neexistuje nejen spokojené a šťastné manželství, ale ani fungující, prosperující a efektivní akademická obec. Obávám se, že systémem vzájemného prověřování co jsme kde kdy a jak napsali spolu s materiálním důkazem toho, že naše texty jsou opravdu publikovány, pouze dokládáme, že důvěra postupně vymizela a byla nahrazena formalizovanými akty, které často znechucují a demotivují. Kdysi věru blbské a právem vysmívané komunistické *Důvěřuj, ale prověřuj!* se pomalu stává skutkem. Škoda.

Konečně bych rád odpověděl na otázku, jež mi občas bývá kladena – nakolik současná fakulta odpovídá původní vizi z počátku 90. let. Inu, dámy a pánové, neodpovídá, jak by mohla. Na jedné straně prošla přirozeným vývojem změny – vůči němu nelze nic namítat, je součástí rozvoje každé struktury. Na druhé straně ale do chodu fakulty stejně jako celé univerzity vstoupily momenty, které byly spíše vnější než že by vyplývaly z potřeb a tužeb fakult samotných. Mám na mysli například nepříliš šťastnou ideu navyšování počtu studentů. Bylo nesčíslněkrát řečeno, že růst počtu studentů může vést ke snížení kvality výuky – ale sama tato teze se stává paradoxně jaksi nadbytečnou, protože právě výuka, pedagogická aktivita v pohledu některých expertů, ba i akademických funkcionářů přestala být dominantou univerzitních aktivit. Nikdo se zdravým rozumem nepopírá, že univerzita je jednotou výuky, výchovy a výzkumu, jednotou předávání vědění a jeho rozvíjení, tak tomu ale bylo přece vždycky, na univerzitách se přece vždycky bávalo. Idea „research university“, kterou mně nikdo nikdy kloudně nevyložil ale pedagogickou aktivitu ne-li degraduje, tedy jaksi reformuje či reformuluje, opravdu nevím jak a k jakým koncům. Jednotě vzdělávání a výzkumu můžeme říkat jakkoliv, ale naše poslání posílat do života lidi vzdělané a dokonce – jak archaicky to zní – morálně konzistentní zásadně redefinováno být nemůže. V jednom ze svých esejů Francis Bacon napsal na počátku 17. století – *Abeunt studia in mores*, tedy volně – studium utváří mravy, ctnosti a charakter. V dnešní dynamické době oba členy té úvahy mohou být předmětem diskuse a tázání – studium i ctnosti. Ale na tom, jak si na toto tázání odpovíme závisí naše akademická i společenská budoucnost.

U příležitosti našeho jubilea chci především upřímně poděkovat Jeho magnificenci panu rektorovi za neustálé a pevné úsilí uchovat akademické obci Karlovy univerzity to, co jí od nepaměti náleží a současně ji vést k vyšším, ale reálným cílům bez zbytečných vnitřních kolizí a konfliktů. Novému vedení fakulty z celého srdce přeji, aby se mu dílo dařilo – aby na to dobré, co v minulosti fakulty lze vystopovat, navázalo, aby reformy a proměny provádělo moudře a současně nekompromisně a zejména aby vždy a za všech okolností ctilo akademické svobody a práva, protože jenom ty jsou zárukou, že se vyhneme chybám, jež jsou sice lidské, ale ne vždycky nutné. *Quod felix, faustum, fortunatumque eveniat.*